

Олексенко В. П.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики
Херсонського державного університету (м. Івано-Франківськ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-1358-6325>

ВІДДІЄСЛІВНІ ІМЕННИКИ ЯК СЛОВОТВІРНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ НЕПРЕДИКАТНОСТІ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз віддієслівних іменників як словотвірної репрезентації категорії непередикатності в сучасній українській мові. Категорію непередикатності розглянуто як функційно-семантичну категорію, що забезпечує репрезентацію дії, процесу або стану поза межами предикативної організації висловлення. Основну увагу акцентовано на дериваційних механізмах трансформації дієслівної процесуальності в іменникову номінацію. З'ясовано, що віддієслівні іменники, утворені за допомогою продуктивних суфіксів, поєднують у своїй семантичній структурі ознаки дієслова й іменника, водночас повністю елімінуючи предикативні граматичні категорії. Це уможливило їх функціонування як номінативних одиниць із узагальненим процесуальним значенням. Проаналізовано основні семантичні типи віддієслівних іменників, зокрема ті, що позначають процес, результат дії або абстрактно-узагальнену дію. Встановлено, що словотвірна схема «дієслово – віддієслівний іменник» забезпечує дериваційне згортання предикативних структур і є одним із ключових засобів реалізації категорії непередикатності на морфологічному рівні. Окрему увагу приділено зіставленню віддієслівних іменників з інфінітивом, унаслідок чого доведено, що саме віддієслівні іменники репрезентують абсолютну непередикатність. Продемонстровано стилістичний і функційний потенціал віддієслівних іменників у науковому, офіційно-діловому, публіцистичному та художньому мовленні. Зроблено висновок, що ці одиниці відіграють системоутворювальну роль у реалізації категорії непередикатності, забезпечуючи високий рівень абстракції та логічної організації тексту.

Ключові слова: віддієслівні іменники, словотвір, категорія непередикатності, номіналізація, предикатність, функційна граматики.

Постановка проблеми. Сучасні лінгвістичні студії характеризуються посиленням інтересом до функційно-семантичних категорій, передусім категорії непередикатності, що відображає способи репрезентації дії, процесу або стану поза межами предикативної організації висловлення. Важливим засобом вираження непередикатних значень у мові є **віддієслівні іменники**, що посідають проміжне місце між дієсловом та іменником і поєднують у своїй семантиці процесуальність дієслова та предметність іменника, забезпечуючи дериваційний перехід від предикатних структур до номінативних. Попри значну кількість наукових праць, присвячених словотвірним і семантичним особливостям віддієслівних іменників, їхня роль як системного словотвірного засобу реалізації категорії непередикатності в українській мові досі не отримала системного висвітлення. Це зумовлює **актуальність** комплексного аналізу

зазначених мовних одиниць з урахуванням їхніх структурних, семантичних і функційних характеристик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми словотвору, семантики та функціонування віддієслівних іменників неодноразово були об'єктом наукових студій вітчизняних і зарубіжних мовознавців. У працях дослідників висвітлено питання дериваційних моделей, семантичної структури та синтаксичних функцій віддієслівних іменників, а також їхньої ролі у номінації процесуальних ознак та формуванні літературної мови й науково-технічної термінології (М. Вакуленко, М. Гінзбург, К. Городенська, Т. Коць, О. Максимець, В. Олексенко, О. Пчелінцева та ін.). М. Вакуленко розглянув особливості семантики та вживання українських віддієслівних іменників у науковій мові, показав, що категорія виду на віддієслівні іменники не переноситься [1]. М. Гінзбург дослідив «видове протиставлення віддієслівних іменників на позначення предметних процесів у слов'янських мовах», а також «успадкокування дієслівних категорій українськими назвами предметних процесів» на *-ння*, *-ття* порівняно з сусідніми слов'янськими мовами [2-3]. Учені дійшли висновку, що «дослідження словотвірної структури віддієслівних іменників сучасної української літературної мови як мікросистеми взаємозалежних елементів, що склалася в процесі еволюції мови та формування її літературного різновиду, має значний теоретико-пізнавальний і практичний інтерес» [4, с. 35]. Т. Коць проаналізувала семантико-словотвірні тенденції віддієслівних іменників у мовній практиці кінця ХІХ – початку ХХІ ст. у контексті взаємодії різних функційних різновидів літературної мови [5]; С. Омельчук – уживання девербативів (віддієслівних іменників) у сучасній лінгводидактичній терміносистемі та в науковому лінгводидактичному дискурсі початку ХХІ ст. [6]. О. Пчелінцева простежила граматичні та функційні особливості віддієслівних іменників зі значенням дії в українській мові, спостерегла, що ці іменники демонструють помітну тенденцію до видового диференціювання в живому мовленні [7]. О. Максимець визначила дериваційну структуру віддієслівних іменників із суфіксом *-енн(я)*, проаналізувала лексико-словотвірні групи цих дериватів, простежила їхню динаміку й визначила сферу функціонування [8]. К. Городенська констатувала, що «дериваційний аспект вивчення віддієслівних похідних дав підстави для вибудови концепції словотвірної категорії предметної дії» [9, с. 22-28], або «категорії предметних значень дієслівних предикатів» [10, с. 207]. В. Олексенко обґрунтував, що «за своєю природою і механізмом утворення словотвірна категорія предметних значень дієслівних предикатів належить до словотвірних категорій особливого типу»

[10, с. 207]. П. Селігей «проаналізував співвідношення іменників і дієслів в українськомовних наукових текстах, обстоює думку, що експансія іменників за рахунок дієслів призводить до відчутних комунікативно-естетичних утрат, а також обґрунтував необхідність домірного використання цих двох частин мови» [11]. С. Жарко описала смислову основу творення віддієслівних іменників, проаналізувала явища трансформації процесуального значення у предметне, схарактеризувала співвідношення між твірними дієсловами й похідними іменниками [12]. О. Петрик виокремила конкретні чинники, що сприяють (перешкоджають) утворенню віддієслівних іменників дії, основну увагу зосередила на стилістичних маркерах як регуляторів процесу перекатегоризації [13]. Л. Колібаба акцентувала на функційно-семантичному розмежуванні віддієслівних спільнокореневих різносукфісальних іменників [14]. Дослідження віддієслівних іменників передусім як категорії словотвірної спрямовані на їхню структуру, походження, продуктивність словотвірних формантів (*-ння, -ття*) та формування категорії опредметненої дії (*напр.: втілення, життя*). Г. Ярмоленко висвітлила когнітивно-ономасіологічний аспект віддієслівних іменників [15]. Дослідження цих учених сприяють розумінню того, як саме віддієслівні іменники формують важливу частину лексико-словотвірної системи сучасної української мови, збагачуючи її термінологічний фонд та загальноживану лексику. Водночас категорію непередикатності здебільшого розглядають у зв'язку з проблемами передикативності, номіналізації та синтаксичної деривації. Проте спеціальні дослідження, спрямовані на системний аналіз віддієслівних іменників як словотвірних репрезентантів категорії непередикатності, є поодинокими, що й актуалізує необхідність подальшого теоретичного осмислення проблеми.

Метою нашої наукової студії є з'ясування словотвірних і функційно-семантичних особливостей віддієслівних іменників як засобів репрезентації категорії непередикатності в сучасній українській мові.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких **завдань**: окреслити *теоретичні підходи* до тлумачення категорії непередикатності; визначити *семантико-граматичну природу* віддієслівних іменників; проаналізувати *словотвірні моделі* віддієслівних іменників у контексті вираження непередикатних значень; з'ясувати *функційні особливості* віддієслівних іменників у мовленні; встановити *роль віддієслівних іменників* у дериваційній трансформації передикатних структур у непередикатні.

Об'єктом дослідження є віддієслівні іменники сучасної української мови; **предметом** – словотвірні, семантичні та функційні особливості віддієслівних іменників як репрезентантів категорії непередикатності.

Методи дослідження: *описовий метод* – для характеристики мовного матеріалу; *метод словотвірно-структурного аналізу* – для виявлення дериваційних моделей; *семантичний аналіз* – з метою з'ясування значеннєвих особливостей віддієслівних іменників; *функційно-стилістичний метод* – для визначення ролі віддієслівних іменників у мовленні.

Наукова новизна статті полягає в тому, що віддієслівні іменники вперше системно розглянуто як словотвірну репрезентацію категорії непередикатності на морфологічному рівні, з урахуванням взаємодії їхніх структурних, семантичних і функційних параметрів. **Уточнено** механізми дериваційного

згортання передикативних структур та **доведено**, що віддієслівні іменники репрезентують абсолютну непередикатність порівняно з іншими непередикативними формами.

Теоретичне значення статті полягає в уточненні ролі віддієслівних іменників у реалізації категорії непередикатності та в конкретизації словотвірних механізмів номіналізації дії в сучасній українській мові. Запропонований підхід дає змогу системно описати дериваційний перехід від дієслівної процесуальності до іменникової номінації як спосіб елімінування передикативних граматичних категорій. Одержані результати доповнюють положення функційної граматики й словотвірної теорії щодо взаємодії морфологічного і семантичного рівнів мови та створюють теоретичне підґрунтя для подальших досліджень непередикативних структур і номіналізації в українській та інших слов'янських мовах.

Практична цінність одержаних результатів полягає в можливості їх використання в курсах сучасної української мови, словотвірної граматики, функційної морфології та семантики і деривації. Вони сприяють глибшому розумінню механізмів формування віддієслівних іменників та їхньої ролі у репрезентації категорії непередикатності. Матеріал статті може бути корисним для розроблення навчальних програм і підручників, наукових семінарів, а також при підготовці студентських і аспірантських досліджень у галузі української лінгвістики, словотвірної аналізу та функційної граматики. Практичне застосування отриманих результатів також можливе у лексикографії, при укладанні словників віддієслівних іменників, а також у текстологічних дослідженнях для ідентифікації стилістичних і функційних маркерів.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні засади дослідження категорії непередикатності. Категорію **передикатності** традиційно розглядають у мовознавстві як одну з базових граматичних категорій, що забезпечує співвіднесення висловлення з дійсністю та реалізується передусім у межах речення. Відповідно, **непередикатність** постає як функційно-семантична категорія, що репрезентує дію, процес або стан поза передикативною структурою, тобто без граматично оформленої категорії часу, особи та способу. Непередикатні одиниці виконують передусім номінативну функцію, акцентуючи увагу не на самому акті дії, а на її концептуалізованому результаті або узагальненому перебігу.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях категорія непередикатності осмислюється у взаємозв'язку з проблемами номіналізації, синтаксичної деривації та функційної граматики. **Номіналізацію** розглядають як дериваційний процес, унаслідок якого передикативна структура згортається й трансформується в іменникову одиницю, здатну функціонувати як компонент словосполучення або речення. Саме в цьому аспекті віддієслівні іменники виступають одним із ключових засобів реалізації непередикатних значень.

Віддієслівні іменники поєднують у своїй семантиці елементи дієслівної процесуальності та іменникової предметності, що зумовлює їхню проміжну позицію в системі частин мови. З одного боку, вони зберігають зв'язок із вихідним дієсловом, актуалізуючи значення дії, процесу або стану, з іншого – втрачають передикативні ознаки, набуваючи властивостей іменника. Така подвійна природа зумовлює їхній високий дериваційний потенціал і здатність виступати словотвірними репрезентантами категорії непередикатності.

У функційно-семантичному плані віддієслівні іменники забезпечують перехід від динамічного відображення дії до її статичної номінації. У результаті цього процесу дія концептуалізується як об'єкт мислення, що може бути названий, класифікований і включений у складні синтаксичні конструкції. Таким чином, категорія непередикатності реалізується не лише на синтаксичному, а й на словотвірному рівні, де віддієслівні іменники виконують провідну роль.

Отже, теоретичне осмислення категорії непередикатності вимагає врахування дериваційних механізмів, що забезпечують згортання передикативних значень. У цьому контексті віддієслівні іменники постають як важливий об'єкт дослідження, що дозволяє простежити взаємодію словотвору, семантики та функційної організації мовлення.

Віддієслівні іменники в системі словотвору української мови. Віддієслівні іменники, на переконання О. Максимець, є одним із найбільш продуктивних і функційно навантажених різновидів іменникових утворень і посідають важливе місце в словотвірній системі української мови [8]. Їхня словотвірна специфіка полягає в дериваційному переосмисленні дієслівної основи, унаслідок чого передикативно зорієнтована семантика дії трансформується в номінативну, що уможливує репрезентацію процесу або стану поза межами передикативної структури. Утворюючись від дієслів, ці одиниці зберігають семантичний зв'язок із вихідною лексемою, водночас набуваючи граматичних характеристик іменника.

У словотвірному аспекті віддієслівні іменники формуються переважно за допомогою продуктивних суфіксів, зокрема *-ня* (*-ття*), *-ання* (*-яння*), *-ення*, *-іння*, що характеризуються високою продуктивністю та стилістичною нейтральністю і забезпечують узагальнену номінацію процесуальності. Наприклад, *виконувати* – *виконання*, *відключати* – *відключення*, *влучати* – *влучання*, *втілювати* – *втілення*, *говорити* – *говоріння*, *досліджувати* – *дослідження*, *доручати* – *доручення*, *забути* – *забуття*, *залучати* – *залучення*, *замовляти* – *замовлення*, *зростати* – *зростання*, *конати* – *конання*, *кохати* – *кохання*, *керувати* – *керування*, *падати* – *падіння*, *мовчати* – *мовчання*, *сприяти* – *сприяння*, *тестувати* – *тестування*, *чергувати* – *чергування*, *формувати* – *формування*, *читати* – *читання*, *спостерігати* – *спостереження*. У наведених прикладах процесуальна семантика дієслова зберігається, однак втрачає ознаки часової та особової локалізації.

З огляду на семантичні особливості, віддієслівні іменники доцільно поділити на кілька типів. **Перший тип** становлять іменники, що позначають процес як тривалу дію, напр.: *вивчення мови*, *формування світогляду*, *дослідження проблеми*. **Другий тип** репрезентують одиниці зі значенням завершеної або результативної дії: *ухвалення рішення*, *підписання угоди*, *створення проекту*. **Третій тип** становлять іменники з узагальненим процесуальним значенням, що позначають дію як абстрактне поняття або соціальне явище: *навчання*, *управління*, *спілкування*. Така семантична диференціація засвідчує здатність віддієслівних іменників репрезентувати різні аспекти непередикатності.

У граматичному вимірі віддієслівні іменники остаточно втрачають передикативні категорії, властиві дієслову, й реалізують іменникові категорії роду, числа та відмінка. Пор.: *дослідник аналізує текст* – *аналізування (аналіз) тексту здійснюється дослідником*. У другому випадку дія представлена не як

передикативний центр, а як номінативний компонент, що виконує синтаксичну функцію підмета або додатка.

Особливо показовою є роль віддієслівних іменників у структурі наукового мовлення, де вони сприяють згортанню складних передикативних конструкцій у компактні іменникові словосполучення: *використання методів, дослідження причини, відновлення програми, проведення експерименту, обґрунтування положень, впровадження результатів, виявлення закономірностей, формування концепції*. Такі структури дають змогу перетворити дієслівну дію на об'єкт мислення й аналізу, підвищують рівень абстрактності викладу матеріалу, зменшують громіздкість речень, сприяючи логічній упорядкованості тексту.

Отже, віддієслівні іменники в системі словотвору української мови є не лише засобом дериваційної номінації дії, а й важливим механізмом переходу від передикатності до непередикатності. Їхня семантична багатоплановість, словотвірна продуктивність і функційна універсальність уможливають розгляд цих одиниць як ключових репрезентантів категорії непередикатності на словотвірному рівні.

У межах категорії непередикатності доцільно зіставити віддієслівні іменники з інфінітивом, оскільки обидві форми слугують засобами позапередикативної репрезентації дії. Проте їхні функційно-семантичні можливості є різними, що зумовлено відмінностями у граматичній природі та сфері вживання. Інфінітив, зберігаючи тісний зв'язок із дієслівною парадигмою, репрезентує дію в її динамічному, потенційному вимірі. Він здатний виконувати синтаксичні функції підмета, присудка або другорядних членів речення, зберігаючи при цьому процесуальність як домінуючу ознаку. Напр.: *Вивчати мову* – *означає пізнавати культуру*. Непередикатність інфінітива має відносний характер, оскільки він легко актуалізується в передикативному контексті.

Натомість віддієслівні іменники реалізують абсолютну непередикатність, оскільки повністю втрачають дієслівні граматичні категорії й функціують виключно в іменниковій парадигмі. Пор.: *Вивчати мову важливо* – *Вивчення мови є важливим*. У другому випадку дія постає як абстрагований об'єкт номінації, що набуває ознак стабільності та концептуальної завершеності.

Крім того, віддієслівні іменники виявляють значно ширші можливості щодо поєднання з атрибутивними та об'єктними компонентами: *болісне переживання втрати, внутрішнє переживання болю, глибоке вивчення проблеми, глибоке пізнання людини, духовне очищення людини, повільне формування характеру, попереднє розслідування наслідків, потужне видалення плям, святкове тренування, поетапне формування навичок, усвідомлене прийняття рішення, швидке зростання економіки, щире каяття грішника*, тоді як інфінітивні конструкції є більш обмеженими в цьому плані. Саме ця властивість зумовлює активне використання віддієслівних іменників у науковому та офіційно-діловому мовленні, де важливими є логічна структурованість і номінативна точність.

Отже, зіставлення інфінітива та віддієслівних іменників засвідчує, що обидві форми беруть активну участь у репрезентації категорії непередикатності, проте віддієслівні іменники виконують провідну роль у її словотвірному вияві, забезпечуючи перехід від дії як процесу до дії як номінативного кон-

цепту. Таким чином, віддієслівні іменники, посідаючи проміжне місце між дієслівною процесуальністю та іменниковою предметністю, виявляють значний дериваційний і функційний потенціал у системі української мови. Їхні словотвірні, семантичні та граматичні характеристики створюють підґрунтя для реалізації непередикатних значень на номінативному рівні. У зв'язку з цим подальший аналіз доцільно спрямувати на з'ясування механізмів словотвірної репрезентації категорії непередикатності у віддієслівних іменниках.

Віддієслівні іменники як словотвірна репрезентація категорії непередикатності. Категорія непередикатності реалізується в мові різнорівневими засобами, серед яких особливе місце належить словотвірним механізмам. У цьому контексті віддієслівні іменники постають як результат дериваційного процесу, що забезпечує перехід від предикативно організованої дії до її номінативного осмислення. Словотвірна репрезентація непередикатності ґрунтується на здатності віддієслівних іменників згорнути предикатні значення, елімінуючи граматичні категорії, притаманні дієслову. У процесі словотворення відбувається нейтралізація категорій часу, особи та способу, унаслідок чого дія втрачає актуалізацію в часово-просторовому вимірі. Наприклад, у висловленні *Проведення експерименту підтвердило гіпотезу* процес, виражений іменником *проведення*, постає як абстрагований факт, а не як розгорнута предикативна подія. Таким чином, віддієслівний іменник виконує функцію номінативного носія дії, що є визначальною ознакою непередикатності.

Важливим аспектом словотвірної репрезентації категорії непередикатності є семантична трансформація дії. Віддієслівні іменники здатні репрезентувати не лише сам процес, а й його результат або узагальнений перебіг. Пор.: *будувати – будівництво (Будівництво об'єкта триває), аналізувати – аналіз (аналізування) (Аналізування (аналіз) тексту засвідчив (ло) особливості стилю)*. У наведених прикладах процесуальність зберігається лише на рівні семантичного ядра, тоді як граматично дія функціонує як предметна сутність.

Словотвірна репрезентація непередикатності також виявляється у здатності віддієслівних іменників входити до складу складних іменникових конструкцій, що забезпечують високий ступінь абстракції та узагальнення: *базування катерів, виявлення пошкоджень, глушіння радіохвиль, затримання судна, зберігання матеріалів, здійснення контролю, підвищення ефективності навчання, керування безпілотниками, падіння уламків, підтвердження знань, посилення оборони, пошкодження кабелю, травмування склом, транспортування десантників, формування мовної компетентності*. У таких структурах дія остаточно втрачає ознаки предикативності й набуває статусу об'єкта мислення.

Показовим є й те, що віддієслівні іменники можуть виконувати різні синтаксичні функції – *підмета, додатка, обставини* – не змінюючи своєї непередикатної природи. Наприклад: *Формування навичок потребує системності; Увагу зосереджено на вивченні проблеми; Після тривалого обговорення було ухвалено спільне рішення; Під час читання студент робив нотатки*. У кожному з наведених випадків іменник позначає дію, репрезентовану поза предикативним центром речення.

Отже, віддієслівні іменники виступають повноцінними словотвірними репрезентантами категорії непередикатності,

оскільки забезпечують дериваційне згортання предикатних структур і трансформацію дії в номінативну одиницю. Їх функціонування засвідчує, що категорія непередикатності реалізується не лише на синтаксичному, а й на словотвірному рівні, де віддієслівні іменники відіграють системоутворювальну роль.

Схема словотвірної репрезентації категорії непередикатності. Словотвірну репрезентацію категорії непередикатності у віддієслівних іменниках доцільно описувати як поетапний дериваційно-семантичний процес, у межах якого відбувається трансформація предикативної дії в номінативну одиницю. Умовно цей процес можна представити у вигляді такої схеми:

«дієслово (предикативна основа) - словотвірна операція (суфіксація) – віддієслівний іменник (непередикатна номінація)».

На першому етапі вихідне дієслово репрезентує дію як предикативно організований процес, пов'язаний із категоріями часу, особи та способу (*досліджувати, формувати, аналізувати*). На другому етапі внаслідок словотвірної операції відбувається елімінування цих категорій і збереження лише узагальненої процесуальної семантики (*дослідження, формування, аналіз*). Третій етап характеризується входженням віддієслівного іменника до іменникової парадигми, де дія постає як абстрагований об'єкт номінації. Результатом цього процесу є повна нейтралізація предикативних ознак і формування одиниці, здатної виконувати різноманітні синтаксичні функції без відновлення предикативності. Наприклад: *Дослідження проблеми вимагає комплексного підходу*. У наведеному висловленні дія не співвіднесена з конкретним суб'єктом і часом, що засвідчує її непередикатний характер. Таким чином, словотвірна схема **«дієслово – віддієслівний іменник»** репрезентує дериваційний механізм реалізації категорії непередикатності на морфологічному рівні.

Стилістична маркованість віддієслівних іменників у контексті непередикатності. Стилістичний потенціал віддієслівних іменників безпосередньо пов'язаний з їх здатністю до номіналізації дії та згортання предикативних структур. Найактивніше ці одиниці функціонують у *науковому, офіційно-діловому та публіцистичному стилях*, де домінують абстрактність, логічна впорядкованість і нейтральність викладу. У науковому мовленні віддієслівні іменники виконують функцію термінологійної та концептуальної номінації: *інтерпретація результатів, узагальнення даних, формування теоретичних положень*. Використання таких конструкцій сприяє об'єктивізації викладу та усуненню суб'єктивного чинника, що корелює з непередикатним способом репрезентації дії. В офіційно-діловому стилі віддієслівні іменники забезпечують стандартизацію мовлення та чіткість формулювань: *ухвалення рішення, здійснення контролю, виконання зобов'язань*. У цьому випадку непередикатність реалізується через відсторонення дії від конкретного виконавця, що є функційно зумовленим. Натомість у художньому та розмовному мовленні віддієслівні іменники вживаються обмеженіше, оскільки поступаються дієсловом у здатності передавати динаміку та експресивність. Проте їх використання можливе з метою стилістичного ефекту узагальнення або абстрагування: *очікування стало нестерпним, мовчання затягнулося*. У таких випадках непередикатність набуває виразного стилістичного забарвлення. Отже, стилістична маркованість віддієслівних іменників зумовлена їх словотвірною природою та функційною орієнтацією на непередикатну номінацію дії. Найбільш повно ця властивість реалізується в тих

стилях мовлення, де пріоритетною є абстрактність і логічна організація тексту.

Стилістичний і функційний потенціал віддієслівних іменників. Віддієслівні іменники вирізняються значним стилістичним і функційним потенціалом, що зумовлено їхньою словотвірною природою та здатністю репрезентувати дію в непередикатній формі. Поєднання процесуальної семантики з іменниковою номінацією уможливує широке використання цих одиниць у різних функційних стилях. У науковому стилі віддієслівні іменники виконують насамперед узагальнювальну й концептуалізувальну функції. Вони забезпечують логічну організацію тексту, сприяють об'єктивізації викладу та зменшенню суб'єктивного чинника: *відчуття відповідальності, систематизація даних, інтерпретація результатів*. У таких конструкціях дія постає як абстрактне поняття, що корелює з непередикатною моделлю подання інформації та відповідає вимогам наукового дискурсу. В офіційно-діловому стилі віддієслівні іменники реалізують функцію стандартизації та формалізації мовлення. Вони активно використовуються у сталих словосполученнях на зразок *прийняття рішення, здійснення перевірки, виконання зобов'язань*, де дія відокремлюється від конкретного виконавця. Саме така безособовість є стилістично мотивованою і підсилює непередикатний характер висловлення. У публіцистичному стилі віддієслівні іменники поєднують інформативну й оцінну функції, вони дають змогу узагальнювати події та процеси, надаючи їм соціальної значущості: *загострення протистояння, посилення контролю, формування громадської думки*. У цьому випадку непередикатність сприяє створенню ефекту об'єктивності та узагальнення. У художньому мовленні віддієслівні іменники використовуються вибірково й часто набувають експресивного забарвлення. Вони здатні передавати внутрішні стани, психологічну напругу або тривалість процесу: *очікування затягнулося, мовчання було промовистим*. Тут непередикатність виступає стилістичним засобом, що уповільнює динаміку оповіді та фокусує увагу на результаті або стані. У розмовному стилі віддієслівні іменники менш поширені, оскільки поступаються дієсловом у динамічності та безпосередності. Проте їх уживання можливе в узагальнених або оцінних висловленнях: *постійні запізнення дратують, це суцільне зволікання*. У таких випадках віддієслівні іменники виконують функцію номіналізації повторюваних дій.

Отже, стилістичний і функційний потенціал віддієслівних іменників визначається їх здатністю реалізовувати непередикатну номінацію дії в різних дискурсивних умовах. Найповніше ця властивість виявляється у стилях із високим рівнем абстракції та стандартизації, де віддієслівні іменники виступають ефективним засобом організації та узагальнення мовленевого матеріалу.

Висновки. У статті здійснено комплексний аналіз віддієслівних іменників як словотвірної репрезентації категорії непередикатності в сучасній українській мові. У результаті дослідження встановлено, що категорія непередикатності реалізується не лише на синтаксичному, а й на словотвірному рівні, де віддієслівні іменники виступають одним із ключових засобів її вираження. З'ясовано, що в процесі деривації від дієслівної основи відбувається нейтралізація предикативних граматичних категорій, унаслідок чого дія трансформується в номінативну одиницю з узагальненою процесуальною семантикою.

Віддієслівні іменники поєднують у своїй структурі елементи дієслівної процесуальності та іменникової предметності, що й забезпечує їхню функційну універсальність. Виявлено, що віддієслівні іменники репрезентують різні типи непередикатних значень, зокрема процесуальні, результативні та узагальнено-абстрактні, а також активно залучаються до утворення складних іменникових конструкцій. Це уможливує згортання предикативних структур і сприяє підвищенню рівня абстракції мовлення. Доведено, що стилістичний і функційний потенціал віддієслівних іменників найбільш повно реалізується в науковому, офіційно-діловому та публіцистичному стилях, де пріоритетною є номінативна організація тексту та відсторонення дії від конкретного суб'єкта. У художньому мовленні ці одиниці набувають додаткового стилістичного забарвлення, виконуючи функцію узагальнення або психологічної характеристики. Отже, віддієслівні іменники є системоутворювальним елементом у реалізації категорії непередикатності, що підтверджує доцільність їх розгляду як важливого об'єкта функційно-словотвірних досліджень.

Перспективи подальших наукових студій убачаємо в поглибленому аналізі віддієслівних іменників у зіставному аспекті, передусім порівняно з відповідними одиницями інших слов'янських мов. Доцільним є також дослідження взаємодії віддієслівних іменників з іншими засобами репрезентації непередикатності, зокрема інфінітивом і дієприслівниковими конструкціями. Особливої уваги потребує вивчення динаміки функціонування віддієслівних іменників у різних типах дискурсу, а також їх ролі в сучасних мовних процесах.

Література:

1. Вакулєнко М. О. Проблеми вживання віддієслівних іменників в українській науковій мові. *Studia linguistica: Зб. наук. праць до 80-річного ювілею професора Нікіміної Фіонілли Олексіївни*. Вип. 4. К.: Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2010. С. 353–359. URL: <https://studia-linguistica.knu.ua>
2. Гінзбург М. Видове протиставлення віддієслівних іменників на позначення опредметнених процесів у слов'янських мовах. *Українська мова*. 2011. № 2. С. 30–43. ISSN 1682-3540
3. Гінзбург М. Українські віддієслівні іменники на -ння, -ття на тлі сусідніх слов'янських мов. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2013. №765. С. 3–13.
4. Пінчук О. Ф. Словотвірна структура віддієслівних іменників у сучасній українській мові. Морфологічна будова сучасної української літературної мови: монографія / АН УРСР, Ін-тут мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. М. А. Жовтоброх; редкол.: І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко. К.: Наукова думка, 1975. 208 с. (С. 35–82).
5. Коць Т. А. Семантико-словотвірні тенденції віддієслівних іменників у літературній мові кінця XX – початку XXI ст. *Мовознавство*. 2019. № 1. С. 44–60. ISSN 0027-2833 DOI 10.33190/0027-2833-304-2019-004
6. Омельчук С. А. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2019. 356 с. ISBN 978-966-518-755-4 DOI 10.32999/ksu978-966-518-755-4/2019
7. Пчелінцева О. Е. Функціонально-граматична специфіка українських віддієслівних іменників зі значенням дії на фоні інших слов'янських мов. *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць*. К.: ІУМ НАНУ. 2019. Вип. 5. С. 33–40.
8. Максимець О. М. Розвиток суфіксальної словотвірної підсистеми іменників із транспозиційним значенням опредметненої

- дії (утворення із суфіксом -енн(я)). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. №59. Том 2. С. 92–96. ISSN 2409-1154 DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.2.21>
9. Городенська К. Г. Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника). *Мовознавство*. 1994. №6. С. 22–28.
 10. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника: Монографія. Херсон: Айлант, 2005. 336 с.
 11. Селігей П. О. Іменниковість versus дієслівність: у пошуках золотої середини. *Мовознавство*. 2014. №4. С. 36–55. ISSN 0027-2833
 12. Жарко С. Ю. Смысловая основа віддієслівного словотворення (на матеріалі віддієслівних іменників). *Філологічні студії*. 2011. Вип. 6. Ч. 2. С. 48-53.
 13. Петрик О. М. Функціонально-семантична парадигма віддієслівних іменників в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец.10.02.01 «Українська мова» О. М. Петрик. К, 2013. 23 с.
 14. Колібаба Л. М. Функціонально-семантичне розмежування віддієслівних спільнокореневих різносуфіксальних іменників у сучасній українській літературній мові. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)* / [відп. ред. проф. Г. В. Самойленко]. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. Кн.2. С. 79–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2013_2_15
 15. Ярмоленко Г. А. Віддієслівні іменники української мови в когнітивно-ономасіологічному аспекті. Автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Одеса, 2008. 20 с.

Oleksenko V. Deverbal nouns as a word-formation representation of the category of non-predicativity

Summary. The article provides a comprehensive analysis of deverbal nouns as a derivational representation of the functional-semantic category of non-predicativity in modern Ukrainian. Non-predicativity is interpreted as a functional-semantic category that enables

the representation of action, process, or state outside a predicative structure. Particular attention is paid to derivational mechanisms of nominalization, through which verbal processuality is transformed into nominal meaning. It is demonstrated that deverbal nouns formed by productive derivational suffixes combine verbal semantic features with nominal grammatical properties while completely neutralizing predicative categories such as tense, person, and mood. As a result, deverbal nouns function as nominative units with generalized processual semantics. The main semantic types of deverbal nouns are analyzed, including those denoting process, result of action, and abstract generalized activity. The study shows that the derivational model “**verb – deverbal noun**” ensures the compression of predicative structures and serves as a key means of realizing non-predicativity at the morphological level. A comparative analysis of deverbal nouns and the infinitive proves that deverbal nouns represent absolute non-predicativity, whereas the infinitive maintains a closer connection with verbal predication. The stylistic and functional potential of deverbal nouns is examined in scientific, official, publicistic, and literary discourse. It is concluded that deverbal nouns perform a system-forming function in the realization of non-predicativity, contributing to a higher level of abstraction and logical organization of discourse.

Key words: deverbal nouns, derivation, non-predicativity, nominalization, predicativity, functional grammar.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 14.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025